

διαιρέσεών του με παράθεσιν κατὰ περίπτωσιν καὶ παλαιῶν μαρτυριῶν ἢ ἐπεξηγήσεων. Εἰς ἐπεξήγησιν δὲ παρέχεται ἡ μαρτυρία ἐκ τῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ στίχων ἀναγραφομένων εἰς ἐκάστην ὑποδιαίρεσιν, ὥστε νὰ αἰσθητοποιῆται ἡ ἔννοια τοῦ κωμικοῦ κατὰ τὸ εἶδος του.

Ἡ αὐτὴ διαδικασία ἀκολουθεῖται εἰς τὴν διαπραγματεύσειν τῶν κεφαλαίων περὶ τῶν τρόπων τοῦ κωμικοῦ λόγου μετὰ ἰκανοποιητικὴν πληρότητα καὶ σαφήνειαν. Αἱ ὑποδιαίρεσεις εἶναι ἐκπληκτικῶς πολλαὶ καὶ ἐξειδικευμένοι εἰς τὸ ἔπακρον—δεῖγμα ἐντριβείας καὶ ἐπιμελείας—ἄρκει νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὸ κεφ. περὶ κωμικῆς χρήσεως σχημάτων λόγου ὁ συγγραφεὺς κατανέμει τὰ ἐκ στίχων τοῦ Ἄρ. παραδείγματα τοῦ εἰς 26 τάξεις.

Εἰς τὴν ἐργασίαν του ταύτην ὁ συγγραφεὺς ἐπισύρει τὸν θαυμασμόν διὰ τὴν ἐπιστράτευσιν ἀπαξάπαντος τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἄρ. τοῦ συντελοῦντος εἰς κωμικὸν ἀποτέλεσμα ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν χρησιμοποίησιν ὑλικοῦ ἀναλόγου ἐξ ἄλλων κωμικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ἡ παρατιθεμένη ἀρχαιοτέρα καὶ νεωτέρα Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία σ. 311—314 (ἐκ τῆς ὁποίας ἐλλείπει ἔργον ἀξιόλογον, τὰ Κ. Δ. Γεωργούλη Αἰσθητικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μελετήματα, Ἀθῆναι 1964) καθὼς καὶ ἡ ξένη βιβλιογραφία δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἐταρκῆς, ὁ δὲ πῖναξ τῶν εἰδικῶν ἔργων, σ. 315—317 καὶ τὸ ἐκτενὲς εὔρετῆριον ἀρχαίων χωρίων, δι-στηλοὶ σελ. 319—324, παρέχουν πολλὴν διευκόλυνσιν εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους μελετητάς. Ὁ Μιχαὴλ ἐπλούτισε τὴν βιβλιογραφίαν μας μετὰ σπουδαιότατον ἔργον, οὐτινος ἡ ἔλλειψις εἶχεν ἐπισημανθῆ ὑπὸ τῆς διεθνοῦς ἐρέυνης καὶ εἶχε χαρακτηρισθῆ ὡς οὐσιώδης.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* *

ΙΩ. Η. ΚΑΡΝΕΖΗ, Ὀμηρικὰ, Συμβολὴ στὴ δομὴ καὶ τὴν ἐνότητα τῆς Ἰλιάδας, Ἀθῆνα 1980 σελ. 224.

Ὁ συγγραφεὺς ἐπεχείρησε τὴν ἐρευναν ὀρμηθεὶς ἐκ δύο κυρίως παρατηρήσεων 1) τοῦ Στράβωνος ἐν Θ 9. 1. 10 (σ. 394), ἀναφέροντος ἀμφισβήτησιν τῶν στίχων Β 537—538, οἵτινες ἀναφέρονται εἰς τοὺς Σαλαμίνιους ταχθέντας πλησίον τῶν Ἀθηναίων («φασὶν οἱ μὲν Πεισίστρατον, οἱ δὲ Σόλωνα παρεγγράψαντα ἐν τῷ νεῶν καταλόγῳ») καὶ 2) τοῦ Wackernagel (1877), ὅτι ὁ δυϊκὸς τύπος Α Ἰ α ν τ ε εἰς τὴν Ἰλιάδα δὲν σημαίνει τοὺς δύο Αἴαντας, τὸν τοῦ Τελαμώνος καὶ τὸν τοῦ Οἰλέως, ἀλλὰ τὸν Αἴαντα τὸν Τελαμώνιον καὶ τὸν ἀδελφόν του Τεῦκρον (δηλαδὴ σχέσιν συγγενείας).

Πρὸς διαλεύκανσιν τῶν ἀμφισβητήσεων τούτων ὁ σ. προέβη εἰς συστηματικὴν διερεύνησιν τῆς Ἰλιάδος ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν κυριωτέραν Ὀμηρικὴν βιβλιογραφίαν, τὴν σχετικὴν πρὸς τὸ θέμα του. Ἡ διερεύνησις ὑπῆρξεν ἐξαντλητικὴ καὶ κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ ὁ Στράβων ἔχει ἄδικον καὶ ὁ Wackernagel εἰς τὰς ἀμφισβητήσεις των. Περαιτέρω δὲ διεπίστωσε μελετῶν τὴν χρονικὴν διάρκειαν τῶν γεγονότων τῆς Ἰλιάδος καὶ ἀποτυπῶν συνοπτικῶς τὴν περίληψιν αὐτῶν εἰς πῖνακα τῶν σελ. 33—35, ὅτι τὰ γεγονότα τὰ περιγραφόμενα ἐν τῇ Ἰλιάδι ἐκτείνονται εἰς διάρκειαν 50 ἡμερῶν καὶ 49 νυκτῶν, διατάσσονται δὲ ταῦτα εἰς πρόλογον Α—Β 47 ἡμερῶν 21, εἰς ἐχθροπραξίας καὶ ἀνακωχὴν ἡμερῶν 6 ἕως Ψ 108 καὶ εἰς ἐπίλογον ἡμερῶν 17 Ψ 109—Ω 804. Τὸ γεγονός, ὅτι τὰ συμβαίνοντα ἐν τῇ Ἰλιάδι διεξάγονται εἰς διάρκειαν 50 ἡμερῶν καὶ ὅτι ὁ ἀριθμὸς 50

είναι συμβολικός, ἀποτελεῖ κατὰ τὸν σ. πρόσθετον ἀπόδειξιν ὅτι τὸ Ἔπος ἀποτελεῖ σύνθεσιν καλῶς ὑπολογισμένην ἐνὸς ποιητοῦ. Διεπίστωσεν ἐπίσης ὁ σ. ὅτι ὁ νεῶν κατάλογος παρουσιάζει τοὺς Σαλαμίνιους εἰς ὄρθην γεωγραφικῶς θέσιν παρὰ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ὅτι ἐπίσης παρουσιάζει ἄρμονίαν παρατάξεως τῶν 29 ἑλληνικῶν ὀμάδων μὲ κέντρον τὴν ὀμάδα τοῦ Ὀδυσσεῶς εἰς τὴν ὑπ' ἀρ. 15 θέσιν, μὲ 14 ἑκατέρωθεν αὐτῆς θέσεις ὀμάδων, ἐν μέσῳ ἐκάστης τῶν ὁποίων παρεμβάλλονται οἱ διακεκριμένοι ἥρωες Αἴας ὁ Τελαμώνιος ὑπ' ἀριθ. 7 καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ὑπ' ἀρ. 21. Πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῆς τῆς ἄρμονικῆς διατάξεως παρέστη ἀνάγκη διορθώσεως διὰ μεταθέσεως τῶν Ἀβάντων ἐκ τῆς θέσεως 5 εἰς τὴν θέσιν 20α παρὰ τοὺς Δωδεκανησίους καὶ τοῦ Πρωτεσιλάου τῆς Φυλάκης ἐκ τῆς θέσεως 22 εἰς τὴν θέσιν 5 τῶν μετατεθέντων Ἀβάντων (ἴδε πίν. σελ. 111). Ἡ διευθέτησις αὕτη ἔχει τὸ θέλητρον κάποιας ἄρμονίας, δὲν γνωρίζω ὅμως κατὰ πόσον ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ τὰ δικαίωματα τῆς διακρίσεως τοῦ βασιλευτάτου ἡγενόνοσ τῶν Μυκηνῶν.

Ἡ διευκρίνησις τῆς σημασίας «Α Ἴ α ν τ ε» ἀπήτησε διερεύνησιν τῆς συγγενικῆς σχέσεως τῶν ἡρώων. Ἡ σχέσις αὕτη ἀναπαρισταμένη μὲ τὴν κατασκευὴν 17 δένδρων οἰκογενειακῶν ἐμφανίζει πάντας τοὺς ἥρωας τῆς Ἰλιάδος, Ἑλλήνας καὶ Τρῶας ὡς συγγεγεῖς λόγῳ τῆς καταγωγῆς, ἐμφανοῦς ἢ ὑπονοουμένης, πάντων ἐκ τοῦ Διὸς καὶ ἄλλων θεῶν. Ὁ καθορισμὸς τῆς ἀκριβοῦς συγγενείας των ἀπὸ νομικῆς ἐπόψεως καθίσταται δυσχερὴς λόγῳ ἀσφαλείας τῶν ὄρων τῆς συγγενείας ἢ τῆς γενικότητος τῶν ὄρων αὐτῶν, δεδομένου ὅτι ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου δὲν ὑπελογίζετο ἢ ἀπὸ μητρὸς καταγωγῆς. Προβλήματα δημιουργοῦν ἐπίσης διὰ τὰς σχέσεις τῶν ἡρώων καὶ οἱ ὄροι κα σ ἰ γ ν η τ ο ς, ἔ τ η ς, π η ὅ ς, ἔ τ α ἰ ρ ο ς, φ ἰ λ ο ς, κ.ά.

Ὁ σ. φρονεῖ ὅτι οἱ περιγραφόμενοι γάμοι θεῶν μὲ θνητοὺς ἀποτελοῦν συμβολισμόν ἐνώσεων ἢ συμμαχιῶν διαφόρων ὀμάδων, εὐρίσκει δὲ ὄλην τὴν περὶ τοὺς ἐν Ἑλλάδι πολέμους μυθολογίαν συνδεδεμένην πρὸς τὸν Ἡρακλέα διὰ τῶν ὀμάδων τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ Ἀντιρακλειδῶν. λ.χ. Πόλεμοι Ἡρακλέους (Ζεὺς) κατὰ τοῦ Λαομέδοντος Τροίας (Ποσειδῶν, Ἀπόλλων), πόλεμοι Ἡρακλέους κατὰ τῶν Πελοποννησιακῶν κρατῶν (Νηλεϊδῶν) καὶ κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ὅπου καὶ ἀπέθανε καὶ ὅπου διεσκορπίσθησαν οἱ ἀπόγονοί του κατὰ τὴν Μυκηναϊκὴν ἐποχὴν. Ἀντιρακλειδαὶ ἦσαν οἱ Ἀχαιοί. Παρατηρεῖ ὅμως καὶ ὁ ἴδιος ὅτι εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον συνεξεστράτευσαν ἀμφοτέραι αἱ ἀντίπαλοι αὐτὰ παρατάξεις.

Ὡς πρὸς τὰς θέσεις τῶν μαχομένων ἐν Τροίᾳ Ἑλλήνων, αἵτινες δὲν ἐμφανίζονται κατὰ τὴν τάξιν τοῦ καταλόγου—ὀπότεν καὶ αἱ ἀμφισβητήσεις διὰ τὸ Α Ἴ α ν τ ε— παρατηρεῖται ὅτι ἡ τάξις τηρεῖται μόνον εἰς τὰς ἐν τῷ ναυστάθμῳ μάχας, ἐνῶ κατὰ τὰς ἐν τῷ πεδίῳ συγκρούσεις αἱ ὀμάδες ἐφέροντο ὅπου ἢ ἀνάγκη τῆς μάχης καὶ τῶν διώξεων ἢ τῆς ἀμύνης τὸ ἀπῆτει. Τῆς μελέτης παρατίθεται μακρὰ περίληψις ἀγγλιστὶ (169—209) καὶ ἐπιτάσσονται πίνακες γενεαλογικῶν δένδρων, τῶν χωρίων πηγῶν (ἐξ ἐπιγραφῶν, ἀρχαίων συγγραφέων καὶ λεξικῶν) καὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων.

Ἡ ἔρυνα γίνεται μὲ πολλὴν ἀκρίβειαν καὶ εὐσυνειδησίαν. Ἡ ἔκθεσις δικαιολογεῖ ἐπαρκῶς ὅτι διὰ τοὺς Σαλαμίνιους δὲν ὑπάρχει ὑπερβολὴ καὶ ὅτι εἰς τὸ Αἴαντε εἶναι ἄσχετος ὁ Τεῦκρος. Τὸ ὅτι ὅμως ὁ Ποιητὴς διὰ λόγους συμβολικὸς περιγράφει γεγονότα 50 ἡμερῶν καὶ ὄχι περισσοτέρων ἢ ὀλιγωτέρων τὸ κρῖνω ὡς ἀντίληψιν ὑποκειμενικῆν. Καὶ τὴν ὑπολογισμένην κατ' ἀναλογίαν παρατάξιν τῶν 29 ὀμάδων εἰς τὸν ναυσταθμὸν τὴν θεωρῶ ὑποκειμενικῆν. Τὴν ἐν τῷ προλόγῳ φράσιν : «ὅτι τὰ ἀναφερόμενα διὰ τὸν Αἴαντα εἶναι πολὺ παλαιότερα ἀπὸ τὸ ἔπος, δηλ. Μυκηναϊκὰ κατάλοιπα καὶ δὲν εἶχαν θέσιν στὸν Νεῶν κατάλογον» δὲν τὴν ἐννοῶ. Τοῦτο δὲ διότι καὶ ὁ Αἴας καὶ ὁ Νεῶν κατάλογος ἀναφέρονται εἰς τοὺς Μυκηναίους—εἰς τὸν κύκλον τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι ἀνάγεται

καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἐκστρατεύων κατὰ τῆς Τροίας κατὰ τινὰ τρόπον συμφυρμῶ τῶν μυθολογικῶν γεγονότων τῆς παλαιστάτης ἐποχῆς. Φυσικὰ δὲ τὰ γεγονότα τῆς Ἰλιάδος καὶ τοῦ Ἡρακλέους εἶναι πολλοὺς αἰῶνας προγενέστερα τοῦ χρένου καθ' ὃν συνέθεσε τὸ Ἔπος ὁ Ὅμηρος ἐκ παλαιῶν παραδεδομένων ἐπῶν τῆς ἀχαικῆς (=Μυκηναϊκῆς) ἐποχῆς. Θὰ ἤθελα νὰ παρατηρήσω ἐν τέλει ὅτι ὅποιοιδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ ὕφος τῆς γλώσσης μιᾶς μελέτης, τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα δὲν πρέπει νὰ μετασχηματίζονται εἰς δῆθεν δημοτικά, διότι εἶναι ὄροι. Ἡ μεταβολὴ δύναται νὰ δημιουργηθῆ διὰ τοὺς μὴ ἄκρως εἰδικευμένους παρεξηγήσεις, λ.χ. Μνασέας, Ἀχιλλέας, τοῦ Μάστορα κλπ. Πῶς θὰ ἀνευρεθῆ ἡ ὀνομαστικὴ τοῦ πρωτοτύπου ;

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* * *

P. B. PASCHOS, **Gabriel l' Hymnographe, Kontakia et Canons avec introduction, texte critique, traduction et notes**, Paris—Athènes, 1978, p. 341.

Ἡ παροῦσα πραγματεία εἶναι ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορικῇ δικτριβῇ ὑποβληθεῖσα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Σορβόνης, ἐνθα ὁ συγγραφεὺς αὐτῆς ἠκολούθησε πρὸ ἐπῶν λαμπρὰς μεταπτυχιακᾶς σπουδᾶς.

Ἀποτελεῖ μίαν πλήρη καὶ ὠλοκληρωμένην ἐξέτασιν τοῦ ὕμνογραφικοῦ ἔργου τοῦ μοναχοῦ Γαβριήλ, τὸ ὁποῖον μέχρι πρὸ τινος ὀλίγον ἦτο γνωστὸν ἀκόμη καὶ εἰς τὸν στενότερον φιλολογικὸν καὶ θεολογικὸν κύκλον καὶ τοῦ ὁποίου ἐλάχιστα ἀποσπάσματα εἶχον ἐκδοθῆ, κυρίως τὰ προοίμια τῶν κοντακίων. Ἐξαιρέσιν ἀποτελεῖ ὁ κανὼν εἰς τὸν Ὅσιον Λουκᾶν τὸν Στεριώτην, ὅστις ἐνωρὶς ἐξετυπώθη καὶ εἶναι ἐν χρήσει εἰς τὴν σύγχρονον λειτουργικὴν ζωὴν ψαλλόμενος τῇ ζ' Φεβρουαρίου, ἡμέρα καθ' ἣν τελεῖται ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου.

Τὴν ἐκδοσιν τοῦ ὕμνογραφικοῦ ἔργου τοῦ Γαβριήλ, τὸ ὁποῖον διεσώθη εἰς χειρόγραφα τῆς Πάτμου, τοῦ Ἄθω, τοῦ Τουρίνου, τοῦ Σινᾶ, τῆς Μόσχας, τῆς Μεσσήνης, τῶν Παρισίων καὶ εἰς τινὰ ἄλλα, ἀνέλαβε μετὰ πλείστης φιλοπονίας καὶ ἐπιμελείας ὁ διακεκριμένος φιλόλογος καὶ θεολόγος καὶ συνάμα ἐκλεκτὸς ποιητῆς Π. Β. Πάσχος.

Ὁ σ. ἔχει πλουσίαν ὕμνογραφικὴν πεῖραν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν καὶ ἀρίστην μουσικολογικὴν κατάρτισιν, ὡς σαφῶς διαγιγνώσκεται ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως τοῦ παρόντος συγγράμματος. Ἄριστα κατηρτισμένος εἰς τὴν παλαιογραφίαν ἐρευνᾷ μετὰ ζήλου εἰς τὸν πνευματικὸν ἀγρὸν τῶν βιβλιοθηκῶν πρὸς ἀνέυρεσιν τῶν καλῶν μαργαριτῶν, παλαιῶν χειρογράφων περιεχόντων κεκρυμμένους θησαυροὺς καλυφθέντας ὑπὸ τῆς λήθης. Καρπὸς τοῦ πολυμόχθου αὐτοῦ ἔργου εἶναι ἡ δημοσίευσίς μελετῶν καὶ πραγματειῶν ἀνοφρεμένων εἰς ὕμνογραφικὰ θέματα καὶ ἡ ἐκδοσίς ὕμνολογικῶν κειμένων πρὸς τιμὴν ἁγίων γνωστῶν εἰς στενὸν μόνον κύκλον τῶν περὶ τὴν ἀγιολογίαν καὶ τὴν ὕμνολογίαν ἐρευνητῶν. Ἀναφέρομεν ἰδιαιτέρως τὰς μελέτας τοῦ «Ὑμνολογικὰ εἰς Ὅσιον Ἰερόθεον τὸν Ἰβηρίτην» (1978) καὶ «Σώφρων μεμηνῶς», Ὑμναγιολογικὰ εἰς Ἄγ. Νεκτᾶριον τὸν Καρεώτην μετὰ τοῦ βίου καὶ τῆς Ἀκολουθίας αὐτοῦ τὸ πρῶτον νῦν ἐκδιδόμενων» (1979). Διὰ τῶν μελετῶν αὐτῶν προβάλλονται τὰ πνευματικὰ ἀναστήματα δύο διαλαμφάντων πατέρων εἰς τὸν ἀνθεμένοντα τοῦ Ἄθω λιμῶνα καὶ ἀνασύρονται ἐκ τῆς ἀφανείας πολύτιμα ἀγιολογικὰ κείμενα. Λίαν ἀξιόλογος τυγχάνει καὶ ἡ προσφάτως ἐκδοθεῖσα μελέτη τοῦ «Ἀγνωστοὶ Ἅγιοι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», εἰς τὴν ὁποίαν